

A szaknyelvi regiszterek fejlesztésének szemantikai és pragmatikai összefüggései szlovákiai magyar viszonylatban*

KATALIN MISAD
SEMANTIC AND PRAGMATIC CONTEXT OF HUNGARIAN TERMINOLOGICAL
LANGUAGE PLANNING IN SLOVAKIA

811.511.141`37
81`37:811.511.141

Register of special terms and expressions, professional language planning, special language dictionaries, volumes and lists of special terms.

A szaknyelvi regiszterek fejlesztésére irányuló feladatok számbavétele és a megoldási lehetőségek felvázolása a magyar nyelv szlovákiai változatait illetően csak az utóbbi években indult meg. Bár 1967-ben a csehszlovákiai magyarok kulturális szervezete, a Csemadok mellett alakult egy nyelvi szakbizottság, melynek keretén belül működött egy terminológiai csoport is, a feladatok megvalósításához nem volt elég szakember (lásd Jakab 1976, 154–156). A hetvenes évek elején Deme László – aki a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vendégtanáráként öt évig tartózkodott Pozsonyban – hívta fel a figyelmet arra, hogy Szlovákiában leginkább a szakmai és a társadalmi-államigazgatási vonatkozású nyelvi rétegekben adódnak nyelvhasználati problémák (Deme 1970, 101). Jakab István a kassai Kazinczy Napokon elhangzott előadásában válaszolt a felvetett problémára: „Hangsúlyoznunk kell, hogy éppen a terminológiai kérdések tisztázása jelenti nyelvűvelésünk számára a legtöbb nehézséget, s bármennyire sürgős lenne is ez a munka, nemigen akad rá jelentkező, mert a szlovák szakkifejezések megfelelőinek felkutatásához a magyar szakszókészletek alapos és összevető tanulmányozására, tehát nagy körültekintéssel végzett munkára lenne szükség” (Jakab 1976, 170). A csehszlovákiai nyelvűvelés elveit tömören megfogalmazó 1973-as programrendben azonban már megtalálható a következő tétel is: „... (a csehszlovákiai magyar nyelvűvelésnek) szüntelenül vizsgálnia kell a magyar nyelv csehszlovákiai használatának állapotát, s az arra illetékesek bevonásával segítenie kell a lemaradást mutató belső nyelvtípus, stíluszint, stílusréteg vagy csoportnyelvi szókészlet fejlesztését” (Jakab 1976, 166). Az elmúlt negyedszázad alatt azonban a terminológia ügyében nem sok minden történt: az egykori nyelvi szakbizottság helyébe lépő Csehszlovákiai, illetve később Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának terminológiai csoportja ugyan magára vállalta az ezzel kapcsolatos feladatokat, sőt végzett bizonyos szótárszerkesztési munkálatokat, ám olyan korszerű, átfogó munka, amely se-

*A tanulmány alapjául szolgáló kutatások a *Domus Hungarica* támogatásával folytak.

gítené a szlovákiai magyar szaknyelvek tervezését, nem született. Hasonló sorsra jutott a dunaszerdahelyi székhelyű Katedra Társaság által a kilencvenes évek végén létrehozott ún. nyelvtervező munkacsoport is, amelynek az lett volna a feladata, hogy összegyűjtse, valamint rendszerezze a magyarországi és a szlovákiai magyar oktatásügyben egyaránt használatos terminusokat, szakkifejezéseket (Csicsay 2002, 264). Egyesek a szlovákiai magyar szaknyelvek fejletlenségéért egyértelműen a hazai és a magyarországi szakembereket hibáztatják: „A szlovákiai magyar nyelvészet a diagnosztikára koncentrál, terapeutikai szándéka, tevékenysége nincsen, még a testhezálló egyetemi szakterminológiát sem műveli. Magyarországon pedig nem jelent meg olyan szótár, amelyik a kisebbségek nyelvi túlélését segítené” (Csuka 2002, 257).

A hiányzó szaknyelvi regiszterek kialakítását és fejlesztését jelenleg az MTA szlovákiai kutatóállomásaként 2002-ben alakult, nyelvi tervezéssel is foglalkozó műhely, a Gramma Nyelvi Iroda vállalta magára. A csoport tagjai szerint a két fő terület, amelynek szlovákiai magyar terminológiáját minél előbb ki kell alakítani, a közgazgatási és a jogi szaknyelv, de számos más szakterület is érintve van (oktatás, gazdaság, egészségügy stb.) A magyarországi standardhoz való teljes alkalmazkodás – legalábbis az esetek többségében – szinte lehetetlen, hiszen jelentős eltérések vannak a két ország államigazgatási, intézmény-, oktatási és egyéb rendszere között (Lanstyák–Szabó Mihály 2000, 86). Az iroda munkatársai emellett szakszójegyzékeket, szlovák–magyar termékkatalógusokat (pl. élelmiszer-ipari termékek, építési anyagok, illatszerek és piperecikkek, papír- és írószerek jegyzékét) szeretnének megjelentetni, amelyek segítségére lennének úgy a szlovákiai magyar szakembereknek, fordítóknak, újságíróknak, mint a nyelvhasználati jogukkal élni kívánó szlovákiai magyar beszélőknek. Az egyes területek feltérképezése már elindult (a kutatások részleges eredményei megtekinthetők a Gramma Nyelvi Iroda honlapján: www.gramma.sk), folyamatos munkára azonban – elsősorban pénz- és szakemberhiány miatt – ideális esetben is csak 3-4 év múlva kerülhet sor. Az iroda fő célja, hogy az egyes szakterületekhez kapcsolódó szlovák terminusok, terméknevezések magyar megfelelői idővel beépüljenek a már készülő szlovák–magyar, illetve a későbbre tervezett magyar–szlovák nagyszótárba, valamint a szlovákiai magyar nyelvtudatba és nyelvhasználatba.

A szaknyelvi tervezés problémái szlovákiai magyar viszonylatban

A szaknyelvi regiszterek fejlesztése szlovákiai magyar viszonylatban bonyolult folyamat. A legtöbb szaknyelv magyar nyelvű művelésére Szlovákiában gyakorlatilag nincs intézményes mód. Ez azt jelenti, hogy az illető szakterületről nem léteznek szlovákiai magyar kiadványok vagy szakközlemények, illetve hogy esetleges szlovákiai magyar művelők többségi nyelven (tehát szlovákul) publikálnak (Lanstyák 1998, 26). A szakközépiskolát vagy szakmunkásképzőt látogató kisebbségi magyar diákok nagy része nem az anyanyelvén tanulja a szaktantárgyakat, tehát eleve nem magyar nyelven sajátítja el a szakterminológiát. Nincsenek sokkal jobb helyzetben az általános iskolába, illetve gimnáziumba járó tanulók sem, hiszen a magyar tan nyelvű iskolákban használt tankönyvek államnyelvből való – szinte szó szerinti – fordítások, amelyek ugyanazt a jelenséget gyakran más néven nevezik meg, mint Ma-

gyarországon vagy a másik országban (Erdélyben, a Vajdaságban vagy éppen Kárpátalján). A magyarországi szakterminológiát a felsőfokú végzettséggel rendelkező szlovákiai magyar szakemberek – esetünkben a tankönyvek fordítói, illetve a fordítás bírálói – sem ismerik, mivel tanulmányaikat elsősorban szlovákiai vagy csehországi egyetemeken, az illető állam nyelvén végezték. Mivel általában nem szakképzett fordítókról van szó, többnyire interlineárisan ültetik át szlovákból magyarra a szöveget, nem szegmentálnak minimális fordítási egységekre. Vagy a szó szintjén, vagy a morfémák szintjén fordítanak, nem ügyelve az ekvivalenciára, azaz a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségére (lásd Klaudy 1994, 68). Bár tudatában vagyunk annak, hogy nem lenne célszerű, ha a standard magyar nyelv szaknyelvi regiszterei az anyaország határain túl – más-más változatot hozva létre – szétfejlődnének, a fentiekből szinte automatikusan következik a szaknyelvek egyértelműségének, egységének felbomlása, amely a kisebbségek számára több okból is előnytelen lenne (kedvezőtlenül befolyásolná pl. a magyarországi felsőoktatási intézményekben tett felvételi vizsga eredményét, illetve a magyarországi továbbtanulást, a magyarországi tankönyvek használatát a szlovákiai magyar tannyelvű általános és középiskolákban, a kisebbségi szakembereknek anyaországi kollégáikkal való kommunikációját stb.). Joggal mondja Tolcsvai Nagy Gábor, hogy a határon túli magyarok helyzete e tekintetben is sajátos, ezért „A szakszavak területén minden szocioregionális és interakciós kötöttségtől független folyamatos alkotómunka szükséges, különös tekintettel a [...] kisebbségi magyar nyelvű szaknyelvi beszéd helyzetére” (Tolcsvai 1998, 68).

A hiányzó szaknyelvi regiszterek létrehozása kisebbségi viszonylatban különös körülményt kíván. Annak eldöntéséhez, hogy melyik műszó legyen kodifikálva, vagyis melyik kerüljön be a standard magyar nyelv szlovákiai változatának szaknyelvi regiszterébe, hosszadalmas előkészítő munkára, mélyreható vizsgálatokra és szinte szavankénti mérlegelésre van szükség. Ha a szlovák és a magyar megfelelőben eltérő szemantikai jegyek kapnak nyelvi formát, a magyarra fordítás esetében a magyarországi mintát ajánlatos követni. Ha azonban valamely szlovák terméknek nincs magyarországi megfelelője (és ennek következtében megnevezése), akkor egy új szakszót kell létrehozni: vagy egy olyan sajátos szlovákiai terminust, amelyet a szlovák megnevezés szemantikai jegyeinek figyelembevételével alakítunk ki, vagy a szlovák megnevezés tükörfordítását építjük be a terminológiai rendszerbe (Szabó Mihály 2002, 184). A szaknyelvi regiszterek kialakításakor mind az anyaországi, mind a kisebbségi szakembernek a szaknyelv funkciójából kell kiindulnia. A szaknyelvek célja a szakmai tárgyról, folyamatokról alkotott gondolatok rögzítése, cseréje, tehát a szakmai kommunikáció, amelynek rövidnek és pontosnak kell lennie. A szaknyelvi megnevezések nemzeti, illetve nemzetközi egységesítésének gondolata nyomon követhető az egyes terminológiai iskolák elméleti és módszertani követelményrendszerében. A szaknyelv, illetve a szaknyelvi szókinccs logikai ismertetőjegyeit és tendenciáit Wilhelm Schmidt foglalta össze a legkifejezőbbben: szakmaiság, fogalmiság, egzakttság, egyértelműség (sőt egy-egyértelműség), függetlenség a kontextustól, rendszerszerűség, rövideg és gazdaságosság, esztétikai, expresszív és modális semlegesség (Schmidt 1969, 12). A kizárólagosan nyelvi minőséget érintő követelmények száma meglehetősen kevesebb, mint a logikai követelményeké: „a megne-

vezés legyen megfelelően rövid, jól megjegyezhető, könnyen kiejthető és továbbképzésre alkalmas” (Pusztai 1982, 69).

A terminus technikusokkal szemben támasztott logikai és nyelvi követelményrendszer ismeretében a továbbiakban arra mutatok rá, milyen jelenségekkel, problémákkal találkozunk a szlovákiai magyar szaknyelvi tervezés terminológusai, s hogy milyen módszereket, elveket érvényesíthetnek a szlovák és a magyar terminológia egybevetése és értékelése során. Tanulmányom e részében néhány élelmiszer-ipari termék szlovák és magyar, illetve szlovákiai magyar megnevezésének terminusalkotási módozataival foglalkozom. Példáim a többségében magyarul településeken működő hiper- és szupermarketek, illetve élelmiszerboltok kétnyelvű (szlovák–magyar) termékkatalógusaiból, szórólapjaiból származnak. Ha a kereskedő úgy dönt, hogy a szlovák megnevezés mellett feltünteti a termék magyar nevét is, magára van utalva. Mivel az adott szakterület magyar nyelvű terminológiáját nem ismeri, megnézi a mára elavulttá vált s szakkifejezéseket egyébként is csak minimális mennyiségben tartalmazó szlovák–magyar kéziszótárt, s ha megtalálja benne a keresett fogalmat, kiválaszt egyet – nem biztos, hogy a jót – a feltüntetett lexémák közül. Ha pedig a szótárban nem leli a keresett kifejezést, egyszerűen lefordítja a szlovák megnevezést, ahogy tudja, miközben mind a szóhasználatban, mind a szintagmaszerkesztésben a szlovák mintát követi (Misad 1998, 51). De a terminológus helyzete sem könnyű. Mint már fentebb utaltam rá, a szlovák és a magyar szaknyelvi regiszterek elemeinek összehasonlítása nem kevés előkészületet igényel. Ennek oka, hogy a kutatónak a szlovák terminusokat össze kell gyűjtenie, ugyanis jelenleg nincs olyan – a *Magyar Élelmiszerkönyvhöz* hasonló – szlovák kiadvány, amely az élelmiszer-ipari termékek hivatalos megnevezéseinek teljes listáját tartalmazná. Így nem marad más megoldás, mint át tanulmányozni az egyes élelmiszer-ipari termékekre vonatkozó szabványokat. A szlovák szabványok nagy része azonban máig cseh nyelvű, mivel még a Csehszlovákia kettéválása előtti időkből származnak, s úgy tűnik, az illetékesek nem is tartják szükségesnek a szlovák nyelvű megfelelőik minél előbbi elkészítését. A szabványok átvizsgálása sem egyszerű feladat, ugyanis egy-egy szabvány többoldalas tájékoztatást nyújt az adott termék összetételéről, a gyártási, csomagolási és tárolási technikáról stb. A szabványokból nyert adatok további feldolgozása pedig azért okoz gondot, mert a terméknevek nagy része nincs rendszerbe helyezve, és sok esetben a leírásból sem derül ki, milyen logikai viszonyok érvényesek a különböző fogalmak és a hozzájuk tartozó terminusok között (vö. Mészáros 2002, 49–51).

Szlovák és magyar élelmiszer-ipari megnevezések összevetése

Kutatásaim során eddig háromféle élelmiszer-ipari termék nevét vizsgáltam: a kenyér és péksütemény, a tej és tejtermék, valamint a hús és hentesáru csoportjába sorolható árucikkek szlovák, standard magyar és a kereskedelmi forgalomban előforduló szlovákiai magyar megnevezéseit vetettem össze. Mindenekelőtt megpróbáltam párhuzamba állítani a szlovák és a magyar terminusokat, hogy megtaláljam azokat a szó- vagy kifejezéspárokat, amelyek ugyanazt a fogalmat jelölik. Mivel az összehasonlításnak ez a módja nem minden esetben eredményezett egyértelmű meg-

feleltetést, a tanulmányban inkább csak azt összegzem, milyen szlovák és magyar szakkifejezéseket, megnevezéseket találtam az egyes termékcsoportokban.

Gyakori jelenség a többemű szlovák terméknév egy-egy tagjának beépülése a magyar megnevezésbe. A szlovák *výražkový chlieb* kenyérfajtát pl. a szlovákiai magyar beszélők egyszerűen „*výražkový kenyér*”-nek nevezik. (Ha az önkiszolgálóban nem találják a szóban forgó kenyeret, azt kérdezik az eladótól: „*Výražkový* kenyér nincs?”) Nem ismerik tehát a szlovák *výražok* szó magyar megfelelőjét, a 'lángliszt' vagy 'rozsláng' megnevezést. Az értelmező kéziszótár új, átdolgozott kiadása szerint a *rozsláng* 'a legfinomabb rozsliszt' (Éksz. 2003, 1158). A *Magyar Élelmiszerkönyv* II. kötetének Malomipari termékek című fejezetében is megtalálható a *rozslángliszt* megnevezés, ami a leírás alapján nem más, mint 'fehér rozsliszt' (MÉ 2004, 11). Az azonosítás tehát nem okozhat gondot, ha a szlovák és a magyar műszóhoz tartozik egy pontos meghatározás vagy leírás, amelynek alapján létrehozható az egyértelmű megfeleltetés. A vizsgált szlovákiai termékkatalógusokban és szórólapokon azonban a *rozskenyér* megnevezés helyett a következő (feltételezett) magyar megfelelőket tüntették fel a fordítást végző személyek: „*barna kenyér*”, „*sötét kenyér*” (a szlovák *chlieb tmavý* szó szerinti fordítása alapján) „*félbarna kenyér*”, illetve „*köménymagos kenyér*”.

Szlovák vendégasztót tartalmazó példákat továbbá olyan hűskészítmények nevének feltételezett magyar megfelelőiben találtam, amelyekben a szerkezet jelzői tagja helynévi eredetű. Abban az esetben, ha a fordító ismeri a helynév magyar megfelelőjét, a terméknév minden elemét magyarul adja meg, pl. *Bratislavská klobása – Pozsonyi kolbász*, *Ipelská saláma – Ipolyi szalámi*, *Oravská slanina – Árvi szalonna*. Ha viszont a helynévi tagot csak szlovákul ismeri, meghagyja a szlovák jelzőt a magyar megnevezésben, pl. *Spišské párky – Spišské virsli* (magyarul: *Szepesi virsli*), *Rakúska saláma – Rakúska szalámi* (magyarul: *Osztrák szalámi*), *Moravská šunková saláma – Moravská sonkás szalámi* (magyarul: *Morva sonkás szalámi*). Megesik, hogy a fordítást végző személy nem ismeri a szlovák megnevezés fajtajelölő köznévi tagjának magyar megfelelőjét, ilyenkor szintén „kétnyelvű” a magyar terméknév, pl. *Humenský ščipák – Homonnai ščipák* (magyarul: *Homonnai csípős kolbász*).

Előfordulnak olyan esetek is, amikor egy terméknév az egyik országban többféle terméktípust jelöl, mint a másikban. A *závin makový (tvarohový, orechový)* sütőipari termék standard magyar megfelelője a *mákos (túrós, diós) rétes*, de csak akkor, ha rétegesen hajtogatott, hártavékony tészta közé göngyöljük a töltelékot. A szlovák ugyanis a finomlisztből tejjel, vajjal, tojással készített kelt tésztából (azaz kalácstésztából) süttött, hajtogatott, töltött süteményféléit is jelölheti a *závin* megnevezéssel, ha a töltelék a tészta belsejébe van göngyölve (KSSJ 2003, 933), ilyenkor a *závin makový (tvarohový, orechový)* magyar megfelelője a *mákos (túrós, diós) kalács*. A szlovákiai kétnyelvű termékkatalógusok általában nem tesznek különbséget a szemantikailag nagyobb terheltségű szlovák megnevezés és a magyar terméknevek eredeti jelentése között, így a magyar megfelelők funkcióelkülönülése csak ritkán következik be. Tekintet nélkül a termék fajtájára, a *závin makový (tvarohový, orechový)* sütőipari terméknek a következő megfelelői alakultak ki a szlovákiai magyar nyelvhasználatban: „*mákos (túrós, diós) rétes*”, „*mákos (túrós, diós) kalács*”, „*mákos (túrós, diós) tekercs*”, „*mákos (túrós, diós) töltött rúd*”, „*mákos (túrós, diós) bejgli*”. Hasonló jelenségre bukkantam az egyes tejipari termékek szlovákiai ma-

gyar megnevezésében is. A *jogurtový dezert* (a standard magyarban: *desszertjoghurt*, azaz inkább édességként, mint táplálkozás végett fogyasztott finom joghurtfésleség) szlovák terméknevek számos feltételezett magyar megfelelőjét gyűjtöttem össze az egyes termékkatalógusokból, mint pl. „*joghurtos desszert, joghurtdesszert, jogurtdezert* (így, szlovákos alakban feltüntetve), *joghurtkrém, joghurtkrémes desszert*”. Feltételezem, hogy a fordítást végző személyek nem ismerték a hivatalos szlovák megnevezés jelentését, s nem is vették a fáradságot, hogy utánanézzenek. Inkább szó szerint lefordították a szlovák szerkezet elemeit, vagy más, szintén a szlovákiai magyar nyelvhasználatban előforduló tejtermék nevével helyettesítették az eredeti elnevezést. A *Magyar Élelmiszerkönyvből* pedig egyértelműen kiderül, hogy a *desszertjoghurt* olyan krém állagú, hosszabb ideig eltartható joghurtfajta, amely gyümölcsös ízesítésű vagy gyümölcsdarabokat tartalmaz.

A szlovák terméknevek magyarra fordításakor gyakran előfordul, hogy a termék magyar megnevezése kevesebb vagy eltérő információt, szemantikai jegyet tartalmaz, mint az eredeti szlovák meghatározás. Az egyik vizsgált szórólapon a *chlieb tmavý krájaný* (magyarul: *szeletelt barna kenyér*) termékneve magyar megfelelőjeként csak ennyit tüntet fel a fordító: *barna kenyér*, a *chlieb rascový krájaný Čert* (magyarul: *Čert szeletelt köménymagos kenyér*; a *Čert* márkanév, tehát tulajdonnévi elem) szerkezetet pedig így egyszerűsíti: *Čert szeletelt kenyér*. Találkoztam azonban olyan szó szerinti megfeleltetéssel is, amikor a szlovák márkanév magyarra fordításának az lett a következménye, hogy a szlovákiai magyar vásárlót elbizonytalanította a termék magyar megnevezése, pl. a *chlieb Čert* (magyarul: *Čert kenyér*) kenyérfajta „*Ördögkenyér*”-ként, a *margarín Zlaté ráno* (magyarul: *Zlaté ráno margarin*) termékneve pedig „*Arany reggel zsiradék*”-ként szerepel az egyik élelmiszerbolt szórólapján.

A terméknevek szlovákiai magyar (főként írott) változataiban feltűnően sok tükörszót, illetve tükörkifejezést találunk. Néhány a sok-sok példa közül: a *nátierka Mana*, *nátierka Oké*, *nátierka z lososa*, *nátierka z tuniaka* termékneveket szinte kivétel nélkül „*kenő*”-nek fordítják a szlovákiai termékjegyzékek: „*Mana kenő*”, „*Oké kenő*”, „*lazacos kenő*”, *tonhalas kenő*”. A *kenő* a szlovákiai magyar nyelvhasználatban a különféle hidegkonyhai készítmények (vajkrém, húskrém stb.) összefoglaló neve. A standard magyar nyelvhasználatban a *kenő* megfelelője általában egy olyan *-krém* utótagú összetett szó, amelynek előtagjával utalunk a termék alapanyagára; eszerint *Mana*, illetve *Oké vajkrém*, valamint *lazackrém* és *tonhalkrém* a standard magyar megfelelője a fenti megnevezéseknek.

Akad arra is példa, hogy egy szlovák terméknevek többféle magyarországi megfelelője van. A szlovák *čerstvé maslo* megnevezésnek a magyarországi kereskedelmi forgalomban a *teavaj*, *csemegevaj* vagy *márkázott vaj* felel meg. A szlovákiai magyar fordításokban azonban szinte kivétel nélkül a szlovák megnevezés tükörfordítása, a *friss vaj* szerepel, elvértve találkozni csak a *teavaj* műszóval, a másik két kifejezés egyetlen szlovákiai magyar árukatalógusban sincs benne.

Szlovák és magyar élelmiszeripari megnevezések formai felépítésének sajátosságai

A továbbiakban a vizsgált szlovák és magyar megnevezések formai felépítésének sajátosságait mutatom be röviden. Mind a sütő- és húsipari termékekről, mind a tej-

termékekről elmondható, hogy neveikben a szószerkezetek dominálnak, mivel az egyes fogalmak megnevezéséhez általában több szemantikai jegy nyelvi kifejezése szükséges. A termékkatalógusokban talált néhány tőszó mindig egy-egy általánosabb kategóriát jelöl (*rožok – kifli, jogurt – joghurt stb.*). A megnevezések között kevéssé a képzett szó, ezeket is a szlovák nyelvű példaanyagban találtam (*sekaná – vagdalt hús, tlačenka – disznósajt, nátierka – szm. kenő*). A magyar terminusokban nagy számban fordulnak elő összetett szavak, a szlovák példaanyagban viszont egyetlen összetételt sem találtam. Mindkét nyelvben meghatározó a jelzős szószerkezetek száma, ezek formai felépítésében azonban jelentős különbségek figyelhetők meg. A szlovák megnevezésekben gyakoriak az ún. hátravetett melléknévi vagy főnévi jelzővel jelölt szerkezetek, pl. *plece údené rolované – göngyölt füstölt lapocka, chlieb rascový – köménymagos kenyér, treska v majonéze – majonézes tőkehal-saláta, smotana do kávy – kávétejszín*. A szlovák kongruens jelzőt tartalmazó szókapcsolatok standard magyar megfelelője általában összetett szó (*jogurtový krém – krémm joghurt, pečienková paštéta – májpástétom, dukátové buchtičky – aranygaluska*). A következő jellegzetesség, hogy az egyes húsipari termékek szlovákiai magyar megnevezéseiben jóval magasabb a többes számú formák aránya, mint a standard magyarban, pl. *kuracie pečienky* – szm. *csirkemájak*, ms. *csirkemáj*; *kuracie stehná* – szm. *csirkecombok*, ms. *csirkecomb*. Ennek oka a két nyelv szerkezeti különbözőségében keresendő: míg a magyarban a több azonos vagy hasonló egyedből álló dolgok általában egyes számban szerepelnek, a szlovákban gyakoribb a többes szám használata.

Magyar–szlovák, illetve szlovák–magyar vonatkozású szakszótárak, szakszójegyzékek rövid áttekintése

Mivel tanulmányomban a szlovákiai magyar szaknyelvi regiszterek helyzetével foglalkozom, utánajártam annak is, készültek-e Szlovákiában (illetve szlovák területen) olyan két- vagy többnyelvű (elsősorban szlovák–magyar) szakszótárak és/vagy szakszójegyzékek, amelyek felölelik egy-egy szakágazat alapvető terminológiáját. Kutatásaim idején a pozsonyi Egyetemi Könyvtár átalakítás miatt zárva tartott, ezért szlovákiai városi és vidéki könyvtárakban, a Matica slovenská turócszentmártoni központi könyvtárában, valamint a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban találtam rá a keresett szakszójegyzékekre. A legrégebbi jegyzék az Ivan Viest által összeállított *Madarsko–nemecko–slovenský železničný slovník* című, kilenc füzetből álló szótársorozat, melynek első részét 1919-ben adták ki Turócszentmártonban. A szerzők – Jozef Škultéty és Štefan Hlavatý – az új politikai elrendeződés következtében (ekkor alakult meg az első Csehszlovák Köztársaság) munkájuk előszavában az egyes állomáshelyek szlovák nyelvű megnevezésének mielőbbi használatát sürgették. A Magyarázat című fejezetben figyelmeztetik a szótár használóját a magyar ábécének a szlováktól eltérő hangjaira, valamint a magyar rövid és hosszú magánhangzók pontos, hiteles ejtismódjának fontosságára. A szótári rész egy- és többemű kifejezéseket egyaránt tartalmaz, ezek azonban nem minden esetben tekinthetők terminusoknak, pl. *ágy – posteľ – Bett* (1919, 9). A magyar szóanyagban sok az elírás (pl. *tejjesítmény*, helyesen: *teljesítmény*), a szavak írásmódja pedig természetesen a korabeli helyesírást tükrözi. Ugyancsak Turócszentmártonban, a Matica slo-

venská kiadójában jelent meg 1921-ben a Vladimír Fajnor és Adolf Zátůrecký által jegyzett *Právnícký terminologický slovník*, melynek első részét a magyar–szlovák szójegyzék alkotja. A szerzők a kötet utószavában rámutatnak a szlovák jogi terminusok kezdetlegességére, és kéri a jogi végzettséggel rendelkező szakembereket, hogy az esetleges hiányosságokat és a szótár bővítésére tett javaslatukat jelezzék a kiadó jogi osztályán (1921, 167). Bár a szógyűjteményben túlsúlyban vannak a jogi szakkifejezések, sőt ezeknek egy részét a mai jogrend is használja (pl. *megtámadni a határozatot – napadnúť rozhodnutie* 69. p., *csatlakozási kérelem – žiadosť o pripojenie* 30. p. stb.), a szótár köznyelvi szavakat is tartalmaz (pl. *csillag – hviezda* 31. p., *terv – plán* 147. p., *út – cesta* 153. p.). A korra jellemző helyesírási formák mind a magyar, mind a szlovák példaanyagban fennmaradtak (pl. *ítélet*, ma: ítélet, *zpráva*, ma: správa stb.). 1923-ban Kassán a Szent Erzsébet Nyomda jelentette meg Szokolszky Bertalan *Anyakönyvvezetők szótára. Magyar–szlovák–német–latin szótár* című négy nyelvű munkáját. A szakszótár négy részből áll (1. foglalkozások nevei, 2. halált okozó betegségek nevei, 3. keresztnemek, 4. az anyakönyvi adatok bejegyzéséhez szükséges kifejezések, mondatok), s forrásként – a témának megfelelő magyar–szlovák, illetve szlovák–magyar szójegyzék hiányában – felhasználja a forgalomban levő magyar–cseh szótárakat, valamint a latin nyelvű szakirodalmat. A szótár valójában pusztán szójegyzék, címszavai nem tartalmaznak semmilyen nyelvtani vagy egyéb kategóriára való utalást. 1927-ben Pozsonyban egy újabb jogi szótár látott napvilágot *Maďarsko-slovenská právnická terminológia. Magyar–szlovák jogi műszótár* (Pozsony–Bratislava, Comenius Irodalmi Intézet–Literárny ústav, 1927) címmel, melynek szerzője Michal Slávik volt. A szótár ábécérendbe szedett szavakat és szerkezeteket tartalmaz, a címszavak nyelvtani kategóriáira nem tesz utalást. Jellegzetessége, hogy a szlovák nyelvű kifejezésekben sok bohemizmus található (pl. *ajánlat visszautasítása – odmietnutie nabídky* 5. p., *hatáskör – obor pôsobnosti* 58. p., *utóörökösödés – pozatýmne dedenie* 125. p.), ezek azonban nem befolyásolják a Viest-féle szótárra támaszkodó magyar nyelvű szóanyag minőségét.

A hatvanas években négy különböző tematikájú szakszótár jelent meg Szlovákiában. Elsőként Hajdušek Jozef *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský knihovnícky a bibliografický slovník. Magyar–szlovák és szlovák–magyar könyvtártudományi és bibliográfiai szótár* (Martin, Matica slovenská, 1963; a második kiadás éve: 1968) című munkája. Célja – az előszó alapján – a magyar és a szlovák könyvtártudományi és bibliográfiai szakkifejezések összegyűjtése és -kapcsolása, valamint a szlovák és a magyar szakemberek együttműködésének elősegítése, s a szakoktatás fejlesztése volt (1963, 8). A szótár ábécérendbe szedett szavak jegyzéke, nyelvtani kategóriákra való utalások nélkül. A több elemből álló szerkezeteket az első elem kezdőbetűje szerint sorolta be a szerző, nem a szókapcsolat meghatározó tagja alapján. A szótár magyar nyelvű anyagában sok, a nem megfelelő fordításból adódó tükörszó szerepel, pl. *divatlap – módný list* (31. p., a szlovákban: *módný časopis*), *Kolibri Könyv* (sorozatcímként) – *kolibria kniha* (63. p., a szlovákban: *Edícia Kolibri*). A következő szakszótár a M. Friedman, R. Koutník, F. Měchura, K. Miksa, I. Žačko által szerkesztett *Maďarsko-česko-slovenský a slovensko-česko-maďarský technický slovník* (Bratislava–Budapest–Praha, Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry–Akadémiai Kiadó–Státní nakladatelství, 1964) című három nyelvű műsza-

ki szótár. A kiadvány mindkét része 12-12 ezer címszót tartalmaz a technika különböző területéről (csillagászat, faipar, fizika, közlekedés, meteorológia, rádiótechnika stb.), miközben rövidítésekkel jelöli az egyes használati színtereket. A többelismű megnevezéseket a szótár mindig a főnév címszava alatt tünteti fel. Ha a cseh és a szlovák terminus megegyezik, a magyar megfelelő mellett csak egy kifejezés található (pl. *keret – rám* 196. p.), ha viszont eltérőek, először a cseh, majd a szlovák megnevezés következik (pl. *cserzőmunkás – koželuh – garbiar* 70. p.). A további szótár Jozef Paulík nevéhez fűződik, címe: *Maďarsko-slovenský archeologický slovník. Magyar–szlovák régészeti szótár* (Bratislava, Rektorát UK, 1969). A szerzőt – mint ahogy az munkája előszavából kiderül – a jegyzék összeállításakor az a szándék vezette, hogy legalább a tájékozódás szintjén lehetővé tegye a magyar nyelvű régészeti szakirodalom tanulmányozását. A szótári anyag a korabeli kiváló magyar régészek szakmai szókincsén alapul, de a kiadvány előre meghatározott terjedelme nem tette lehetővé, hogy az összegyűjtött anyagot teljes egészében közzétegye (1969, 5). A szótárban mintegy 4 ezer címszó – főként általános érvényű terminus és újabb keletű régészeti műszó – található. Szerkesztési sajátosságai közé tartozik, hogy igéket nem tartalmaz, s a szlovák melléknevek esetében rendszeresen csak a hímnemű alakokat tünteti fel (pl. *csontvázas – kostrový* 38. p.). A régészeti szempontból jelentős magyar helységneveknek megadja a magyar megnevezés alapján alkalmazott szlovák ekvivalensét, illetve a szlovák területen használt megfelelőjét is, pl. *aggteleki-barlang – Aggtelecká jaskyňa – jaskyňa Domica* (1969, 6). A magyar helyesírás tekintetében sok, a standard írásmódtól eltérő formát tartalmaz a szótár annak ellenére, hogy a feltüntetett adatok szerint a szóanyagot két szlovákiai magyar szakember – Sima Ferenc egyetemi docens és Mayer Judit nyelv-művelő – ellenőrizte (lásd *aggteleki-barlang* 6. p., helyesen: *Aggteleki-barlang, kísérőlelet* 71. p., helyesen: *kísérőlelet, Kubán-vidéki* 118. p., helyesen: *Kubán vidéki* stb.). A budapesti, a prágai és a pozsonyi népművelési intézetek igazgatóinak 1964-es budapesti találkozásán hangzott el az a megállapítás, miszerint nagy szükség lenne egy többnyelvű szakszótár megjelentetésére. Ennek következményeként 1966-ban Ján Ruman szerkesztésében megjelent a *Magyar–szlovák népművelési szakszótár – Maďarsko-slovenský osvetový slovník* (Bratislava, Osvetový ústav). A közös kiadás gyakorlati okaiként egymás munkájának figyelemmel kísérését, az egyes módszertani dokumentumok, valamint a Magyarországon és Csehszlovákiában kiadott publikációk, tanulmányok lefordításának szükségességét jelöli meg a szerkesztő (1966, 3). A hatvanas években használatban levő magyar–szlovák és szlovák–magyar szótárakat, amelyek egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben tartalmaznak szakkifejezéseket, Ruman elavultnak tartja. A népművelési szótárnak is vannak azonban hiányosságai, pl. hogy nem tartalmaz nyelvtani és egyéb utalásokat, mindössze az egyes szócikkekben előforduló homonimákra és a szinonimákra tesz homályos utalásokat: az előbbieket pontos vesszővel, az utóbbiakat vesszővel választja el a címszótól. Mindenképpen pozitív kezdeményezésnek tekinthető a szótári rész végén található – a Szlovákiában működő korabeli politikai, kulturális stb. intézmények nevét összefoglaló – kétnyelvű jegyzék (1966, 85–92), bár sok benne a nem megfelelő fordításból adódó félreértelmezés és helyesírási pontatlanság (lásd *Park kultúry a oddychu – üdülő és kultúrpark* 88. p., helyesen: *(a) Kultúra és Pihenés Parkja, tragédka – tragikus színésznő* 71. p., helyesen: *tragika* stb.).

A szótárírásban több mint egy évtizedes hallgatás után 1980-ban J. Varga, M. Muchyová, E. Lesyková, M. Mihaleje szerkesztésében jelent meg egy újabb munka, a *Slovensko-maďarsko-ĉeský textilný slovník* (Bratislava, Alfa) című szakszótár. A kiadvány nemcsak textilipari, hanem az ágazattal szorosan összefüggő területek (pl. gépipar, vegyészet, számítástechnika stb.) szakkifejezéseit is tartalmazza. A szótárban feltüntetett magyar megnevezések valóságát a budapesti Textilipari Kutatóintézet munkatársai ellenőrizték, illetve szükség esetén javasolták a standard magyar textilipari terminológia használatát (1980, 6). A szlovák szóanyagban nyelvhelyességi utalásokkal is találkozunk a szótár használója, a *sada* megnevezés helyett pl. az erőteljesebben köznyelvi elemnek tartott *súprava* (mindkét megnevezés jelentése: 'készlet') főnév alkalmazását ajánlják a szerzők (1980, 341). A négy nyelvű *Fachwörterbuch Gaststätten- und Hotelwesen* (Leipzig, VEB Fachbuchverlag, 1976) alapján készült az 1981-es kiadású *Hotely a reštaurácie. Slovensko-rusko-nemecsko-anglicko-francúzsko-maďarský slovník* (Bratislava, Alfa) című szakszótár. A szerzők – Inge Meyerová, Karol Gara és Irena Schilderová – a forrásmunka szóanyagát szlovák és magyar vendéglátó-ipari terminusokkal egészítették ki. A szójegyzékben több olyan megnevezés is szerepel, amelynek a kiadás évétől számított mintegy negyedszázad alatt megváltozott a jelentése, pl. a szlovák *umývačka riadu* szerkezet akkori magyar megfelelője a *mosogatólány* összetétel volt (1981, 39), ugyanennek a szlovák megnevezésnek a mai magyar ekvivalense azonban már a szintén összetétellel keletkezett (*konyhai*) *mosogatógép* főnév. Ebben a szótárban is sok a szlovák hatásra alkotott tükörszó, pl. *uhorka na nakladanie – eltett (elrakott) uborka* (189. p., a standard magyarban: *savanyításra való uborka*, a késztermék neve: *csemegeuborka*), *plnotučné mlieko – teljes tej* (216. p., a standard magyarban: *zsíros tej*), *dukátové buchtičky – gőzben főtt metélt* (18. p., a standard magyarban: *aranygaluska*), *párky v župane – virsli pongyolában* (226. p., a standard magyarban: *bundás virsli*), *filé z morského jazyka* (halféleség) – *tengeri nyelvszeletek* (229. p., helyesen: *nyelvhalszeletek*) stb. A magyar nyelvű ételnevek helyesírásában is sok a kifogásolnivaló: *polievka z morskej uhorky* (halféleség) – *tengeri uborka leves* (227. p., helyesen: *tengeriuborka-leves*), *kompót zo sušených sliviek – aszalt szilva kompót* (239. p., helyesen: *aszaltszilva-kompót*), *cícer – csicseri borsó* (186. p., helyesen: *csicseriborsó*). A szerző(k), illetve szerkesztő(k) nevének feltüntetése nélkül jelent meg 1982-ben a *Slovensko-maďarský, maďarsko-slovenský odborný slovník urbanizmu a priestorovej ekonomiky* (Nitra–Budapest, Výskumný ústav oblastného plánovania–Városépítési Tudományos és Tervező Intézet) című szótár, amely a városfejlesztés szakszókincsének gyűjteménye. Valószínűleg a magyarországi társintézménnyel való együttműködésnek és a közös kiadásnak köszönhető, hogy a szótár magyar nyelvű szóanyaga kivétel nélkül igazodik a standard magyar szakszóhasználatához (lásd *stavebné povolenie – építési engedély* 196. p., *ambulantná prefabrikácia – helyszíni előregyártás* 221. p., *hlavná trieda, bulvár – sugárút* 280. p. stb.). Szintén szlovák és magyar közös kiadásban jelent meg 1984-ben a kilenc önálló füzetből álló *Bányászati értelmező szótár* (Budapest–Bratislava, Központi Bányászati Fejlesztési Intézet–Banské projekty, Bratislava). A kiadvány néhány fejezete csupán magyar nyelvű értelmező szótárként funkcionál (pl. a *Bányavillamosság*), a többi három nyelvű (magyar–szlovák–cseh) szótárként (pl. a *Kőzetmechanika*). A szótár egyelemű terminusokat és többtagú szerkezeteket egyaránt tartalmaz, az idegen nyelv-

vü megfeleltetések feltüntetésekor azonban nem mindig veszi figyelembe a szlovák szavak nyelvtani kategóriáinak jellegzetességeit: a magyar melléknevek szlovák megfelelőit pl. annak ellenére nőnemben adja meg, hogy a szlovák melléknév alapalakja mindig a hímnemű nominativusi eset (lásd *heterogén – heterogénna* 5. p., *homogén – homogénna* 6. p. stb.). A legterjedelmesebb szakszótár Altdorffer Alfréd főszerkesztésében *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský technický slovník. Magyar–szlovák és szlovák–magyar műszaki szótár* (Bratislava–Budapest, Alfa–Akadémiai Kiadó, 1989; második kiadás: 1991) címmel jelent meg. A szlovák–magyar közös kiadvány mintegy 120 ezer szakszót és -kifejezést tartalmaz a tudomány és a technika különböző területeiről: többek között a matematika, fizika, kémia, közgazdaságtan, valamint az egyre nagyobb ütemben fejlődő számítástechnika és lézertechnika területéről. A szlovák nyelvű szóanyagot a Szlovák Tudományos Akadémia, a Szlovák Műszaki Főiskola és más tudományos kutatóintézetek munkatársai állították össze, a magyar szakemberek figyelme elsősorban a magyar nyelvű szakterminológia adekvátságának megítélésére irányult. Célközönségként a tudományos és műszaki szakembereket, a műfordítókat, a főiskolai hallgatókat és a szakközépiskolák tanulóit jelöli meg a szerkesztők (1989, 6). A kétnyelvű előszóban a szótár használatához szükséges eligazítást talál a felhasználó. A címszavakat követő rövidítések az illető szakkifejezés alkalmazási területére utalnak. A nyelvtani tájékoztatás – mint pl. a szófaji meghatározások, az alakváltozatok jelölése stb. – a címszó terminusként való felhasználását segíti (lásd csak többes számban előforduló kifejezés: *számítási táblázatok – výpočtové tabuľky* 863. p.; állandósult szókapcsolat: *színezék kivérzése v. eresztése – púšťanie farby* 573. p.; magyar–szlovák alakváltozatok: *karakterisztika – charakteristika* 259 p.; szófaji értelmezések: *kábeles – kábelár-fn., kábeles – kábelový-mn.* 254. p.; vonatjelölések: *hat valamire – vplyvať na niečo, mať vplyv na niečo* 758. p.).

A Szlovákiában kiadott szakszótárak és szójegyzékek jelentős csoportját a magyar tannyelvű általános- és középiskolák számára írt gyűjtemények alkotják. A második világháború befejeződését követő kritikus időszak után az akkori Csehszlovákiában 1949-ben nyitják meg újra kapukat az első magyar tannyelvű oktatási intézmények. Mivel nincsenek magyar nyelvű tankönyvek, a pedagógusok sürgetik az olyan kétnyelvű segédkönyvek, szöszedetek és -jegyzékek kiadását, amelyek megkönnyítenék a magyar anyanyelvű tanulók oktatását. 1960-ban a Pedagógiai Tankönyvkiadó segédkönyvként jelenteti meg a csehszlovákiai általános műveltséget nyújtó magyar tannyelvű tizenkét éves iskolák (10–12. évf.) számára a Szabadi János által összeállított *Terminológiai szótárát* (Bratislava, SPN). A kiadvány – amely főként növénytani és állattani szakszókat tartalmaz – csupán a lexika síkján használható, nyelvtani tekintetben következtelen. A szerkezetes szakkifejezésekben pl. a melléknévi címszó mellett találjuk a megnevezést (lásd *biely vlčí bôb – fehér farkasbab* 31. p., *jarná pšenica – tavaszi búza* 33. p.), ugyanakkor a szlovák ún. hátravetett jelzôs szerkezetekben már a jelzett szó, tehát a meghatározó tag alapján azonosít a szerző (lásd *pšenica ozimná – őszi búza* 39. p., *timotejka lúčna – mezei komócsin* 42. p.). S bár munkájában gyakran hivatkozik a korszerű magyarországi szakirodalomra, a szóanyagban sok a szlovák hatásra keletkezett tükörfelfejzés, pl. *prvotný korienok – elsődleges gyökerecske* 187. p. (a standard magyarban: *gyökérkezdemény*), *špargľová kapusta – leveleskáposzta* 187. p. (a standard magyarban:

spárgakel v. brokkoli). A P. Hornyák, A. Kecskés, E. Polačková, Z. Zalabai által szerkesztett *Terminologický slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský. Matematika, deskriptívna geometria, fyzika* (Bratislava, SPN, 1965) című kiadvány címettjei azok a főiskolai hallgatók, akik középiskolai tanulmányaikat magyar nyelven végezték, de felsőoktatási tanulmányaik sikeres folytatásához el kell sajátítaniuk a szlovák nyelvű természettudományi terminológiát (1965, 3). A kézikönyv jól áttekinthető szóanyaga a matematika, az ábrázoló geometria és a fizika szakterületének alapvető szókészletét tartalmazza. A többemléű kifejezéseket a főnévi tag alapján szedi ábécérendbe, a jelzős szerkezeteket is a főnévi címszó vonzásában tünteti fel (pl. *függvény – funkcia; inverz f. – inverzná f., lineáris f. – lineárna f.* 11. p.). Sok viszont a szójegyzékben a helyesírási pontatlanság, a legtöbb standardtól való eltérés az összetett szavak írásában figyelhető meg (pl. *atommagátalakítás* 11. p., helyesen: *atommag-átalakítás; középeurópai idő* 77. p., helyesen: *közép-európai idő; részintegritástartomány* 21. p., helyesen: *rész-integritástartomány*). A középiskolák 1–3. évfolyama számára készült Dvorsky J., Vadkerty K., Galambos L., Kovács Z. és Mészáros J. szerkesztésében a *Magyar–szlovák szakkifejezések gyűjteménye* (Bratislava–Budapest, SPN–Tankönyvkiadó, 1968). A szójegyzék az akkor használatban levő szlovákiai tankönyvek alapján készült, s a szerkesztők szerint azokat a kifejezéseket foglalja magába, amelyeket egy érettségiző diáknak ismernie kell. Célja, hogy a magyar nemzetiségű tanulókkal elsajátíttassa azt a szlovák szakszókincset, amellyel a szlovák tannyelvű iskolák végzősei rendelkeznek, s hogy a magyar tannyelvű iskolákban érettségizett diákok könnyebben készülhessenek fel a szlovák főiskolák és egyetemek felvételi vizsgáira (1968, 5). A gyűjtemény nyolc részből áll, s a következő tantárgyak szókészletének részhalmazát tartalmazza: történelem, földrajz, matematika, fizika, biológia, kémia, pszichológia (és logika), testnevelés. (Megjegyzés: ez utóbbi nevelési tárgy valószínűleg azért kapott helyet a kötetben, mert a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban az előírásoknak megfelelően egészen 1998-ig a testnevelésórákat szlovákul tartották. Ebben a témakörben a szerkesztők az egyes testnevelési ágazatok megnevezéseit, valamint a tornaórákon alkalmazott cselekvést kifejező igéket foglalták össze, pl. *rúdugrás – skok o žrdi, gerelyhajítás – hod oštepom; átat – podať, prihrať, Pihenj! – Pohov!* stb. 343–354. p.) Annak ellenére, hogy szakkifejezések gyűjteményéről van szó, sok olyan köznyelvi kifejezés is bekerült a jegyzékbe, amelyeket a tanulók a szlovák nyelvű társalgási órákon már elsajátítottak, pl. *ablakkeret – okenná obruba v. okenný rám* 7. p., *versenyezni – súťažiť* 66. p., *fa – strom* 78. p., *gép – stroj* 83. p., *könyvtár – knižnica* 93. p. stb. Terminológiáját tekintve a matematika, a fizika, a kémia és a biológia szójegyzéke a legteljesebb, ezek egy-egy szócikkében a címszóval összefüggő szókapcsolatok, összetételek is megtalálhatóak. A hetvenes években érvényben levő általános iskolai tankönyvekhez készült K. Dvorská és L. Száraz *Szakkifejezések szótára a kilencéves alapiskolák 7–9. osztálya számára. Slovník odborných termínov pre 7.-9. ročník základných deväťročných škôl s vyučovacím jazykom maďarským* (Bratislava, SPN, 1976) című munkája. A kiadvány három részből áll: az első fejezet a kötelezően elsajátítandó szakkifejezéseket tartalmazza évfolyamok és tantárgyak szerinti lebontásban, a második rész az ún. ajánlott szakkifejezéseket sorolja fel (az itt található terminusok a szerkesztők szerint a szlovák nyelvű szaklapok tanulmányozásához nyújtanak segítséget – 5. p.), a harmadik fejezetet pedig a leglényegesebb szak-

kifejezések szlovák–magyar jegyzéke alkotja. A szótár főként az egyes terminusok nyelvtani kategóriáinak jelölésében következetlen, pl. nemcsak a rendszerezésen belüli osztályok, csoportok stb. megnevezésekor alkalmazza a többes számot, hanem egy meghatározott szócikken belül is hol az egyes, hol a többes számú alakot tünteti fel (lásd *derékszög – pravý uhol*, *csúcscsövek – vrcholové uhly*, *egyenesszög – priamy uhol* 11. p.). A helyesírás tekintetében is sok a standardtól való eltérés, pl. *időjárásjelentés* 2. p., helyesen: *időjárás-jelentés*; *vegyianyagok* 55. p., helyesen: *vegyi anyagok*, *gram-molekulasúly* 23. p., helyesen: *gramm-molekulasúly*. A magyar tannyelvű iskolákban is szlovák nyelven oktatott honvédelmi nevelés segédkönyveként jelent meg A. Fibi és Z. Fodor összeállításában a *Szakkifejezések szótára a honvédelmi nevelés középiskolai tankönyveihez. Slovník odborných výrazov k učebnici brannej výchovy pre SŠ* (Bratislava, SPN, 1985) című kiadvány. A pusztán szójegyzékre emlékeztető szótár sem szócikkeket, sem az egyes címszavakra való nyelvtani utalást vagy egyéb minősítéseket nem tartalmaz. A szlovák szakkifejezések mellett esetenként nem a standard magyar megfelelőt, hanem a szlovákiai magyar nyelvhasználatból kölcsönzött tükörszót vagy -kifejezést tünteti fel. Főként a szlovák nyelvű szóanyagban gyakoriak a ragozásbeli tévesztések (pl. *hlodavci* – 14. p., helyesen: *hlodavce*), de az egyes és többes számú alakok használatában sem következetes a kiadvány. A magyar tannyelvű egészségügyi szakközépiskolák számára íródott az I. Friedrichová, V. Perhácsová és V. Varga szerkesztette *Slovensko-maďarský odborný slovník* (Bratislava, Osveta, 1989) című segédkönyv, melynek forrásaként az értelmező jellegű *Stručný lekársky slovník* (szerző és egyéb adatok nélkül) című szlovák kézikönyv szolgált. A szótár kb. 3700 egy- és többemű szakkifejezést tartalmaz. Mivel a szerzők szerint a tanulók tisztában vannak mind a magyar, mind a szlovák nyelv grammatikájával (1989, 3), a címszavakban nyelvtani jelöléseket nem alkalmaznak. A kiadvány még abban az esetben is a szlovák megnevezések magyarítására törekszik, amikor a magyarországi orvosi szaknyelv inkább idegen eredetű szóval jelöli az illető fogalmakat, pl. *agónia – haláltusa*, *anatómia – bonctan* 5. p., *anorexia – étvágytalanság* 6. p. (Magyarországon: *anorexia* v. *kóros étvágytalanság*), *kanyla – tubus* 12. p. (Magyarországon: *kanül*) stb. A magyar nyelvű szóanyagban sok a szlovák hatásra keletkezett tükörszó és -kifejezés, pl. *pohotovostná služba, pohotovosť – készenléti ügyelet* 33. p. (a standard magyarban: *orvosi ügyelet*), *vyšetrovacia izba – vizsgálati szoba* 52. p. (a standard magyarban: *vizsgáló*) stb. Gyakran előfordul, hogy a szerzők mind a szlovák, mind a magyar nyelvű jegyzékben a betegségnek csak a köznyelvi megnevezését adják meg, pl. *cukrovka – cukorbetegség, cukorbaj* 8. p. (a szlovák orvosi szaknyelvben: *diabetes* v. *diabetizmus*, a magyar orvosi szaknyelvben: *diabétesz*). A jegyzékben sok a helyesírási standardtól eltérő írásmódú szóalak, pl. *könnycsatornagyulladás* 53. p., helyesen: *könnycsatorna-gyulladás*; *sinuscsomó* 43. p., helyesen: *szinuszcsoomó* stb.

Összegzés

Tanulmányomban mindenekelőtt arra szerettem volna rámutatni, milyen nehézségek merülnek fel szlovákiai magyar viszonylatban az egyes szakszók és -kifejezések összevetésében és azonosításában. Tapasztalataim szerint a megfeleltetést leginkább a két nyelv elemeinek motivációjában előforduló különbségek nehezítik (vö.

Mészáros 22, 66). A bemutatott példák azt igazolják, hogy a szlovákiai magyar megnevezésekben gyakran a szlovák kifejezés motivációjának megfelelő tükörfelfejtés rögzül (lásd *nátierka – kenő, biely jogurt – fehérjoghurt* stb.). Ugyanakkor a két ország eltérő és hiányos szabványrendszere, valamint a szlovák és a magyar nyelv eltérő formai sajátosságai is rányomják bélyegüket a szlovákiai magyar szakszókincs állapotára és használatára. Szlovákiában a szaknyelvek írott és beszélt változata kevésbé különül egy egymástól, a sajátos szaknyelvi fordulatok használatának nem volt mikor és hol kifejlődni (Lanstyák 1998, 27). A szlovákiai magyar szaknyelvi tervezés feladata a szlovák terminusok pontos magyar megfelelőinek azonosítása, szükség esetén létrehozása s a szlovákiai magyar köztudatba való beépítése. Ennek megvalósítása pedig lehetetlen egy átfogó, reálisan megszerkesztett program és az anyaországi, valamint hazai nyelvészek és az egyes szaktudományok képviselőinek segítségével nélkül.

Hivatkozások

- Altdorffer Alfréd (szerk.) 1989. *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský technický slovník*. Bratislava–Budapest, Alfa–Akadémiai Kiadó.
- Csicsay Alajos 2002. Magyar anyanyelvhasználat Szlovákiában. *Debreceni Szemle*, X. évf. 2. sz. 262–264. p.
- Csuka Gyula 2002. A magyar szakterminológia múltja, jelene és fejlődésének alternatívái. *Debreceni Szemle*, X. évf. 2. sz. 255–257. p.
- Deme László 1970. *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról*. Bratislava, Madách, 101. p.
- Éksz. 2003. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1158. p.
- Dvorská, K.–Szárász, L. 1976. *Szakkifejezések szótára a kilencéves alapiskolák 7–9. osztálya számára*. *Slovník odborných termínov pre 7.–9. ročník ZŠ s vyuč. jaz. maď.* Bratislava, SPN.
- Dvorsky J.–Vadkerty K.–Galambos L.–Kovács Z.–Mészáros J. (összeáll.) 1968. *Magyar–szlovák szakkifejezések gyűjteménye a középiskolák 1–3. évfolyama számára*. Bratislava, SPN.
- Fajnor, V. – Zátorecký, A. 1921. *Právnický terminologický slovník I. Časť maďarsko-slovenská*. Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská.
- Fibi, A.–Fodor, Z. 1985. *Szakkifejezések szótára a honvédelmi nevelés középiskolai tankönyveihez*. *Slovník odborných výrazov k učebniciam brannej výchovy pre SŠ*. Bratislava, SPN.
- Friedman, M. – Koutník, R. – Měchura, F. – Miksa, K. – Žačko, I. 1964. *Maďarsko-česko-slovenský a slovensko-česko-maďarský technický slovník*. Bratislava–Budapest–Praha, Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry–Akadémiai Kiadó–Státní nakladatelství technické literatury.
- Friedrichová, I. – Perhácsová, V. – Varga, V. 1989. *Slovensko-maďarský odborný slovník*. Bratislava, Osveta.
- Hajdušek, Jozef 1963. *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský knihovnícky a bibliografický slovník*. *Magyar–szlovák és szlovák–magyar könyvtártudományi és bibliográfiai szótár*. Martin, Matica slovenská.
- Hornýák, P. – Kecskés, A. – Polačková, E. – Zalabai, Z. 1965. *Terminologický slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*. *Matematika, deskriptívna geometria, fyzika*. Bratislava, SPN.
- Jakab István (szerk.) 1976. *Hogy is mondjuk?* Bratislava, Madách, 153–179. p.
- Klaudy Kinga 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest, Scholastica.

- Krátky slovník slovenského jazyka* 2003. Bratislava, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 933. p.
- Lanstyák István 1998. *A magyar nyelv szlovákiai változatának sajátosságai*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 26–27. p.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 2000. Nyelvi jogaink érvényesítésének feltételei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, II. évf. 1. sz. 85–98. p.
- Lanstyák István: Az MTA szlovákiai kutatóállomásáról szolgáló nyelvi iroda koncepciótervezete (kézirat). Dunaszerdahely, 20–21. p.
- Magyar Élelmiszerkönyv*. www.omgk.hu (második, módosított kiadás, 2004).
- Mészáros Tímea 2002. A szaknyelvi tervezés legfőbb kérdései. (Szakdolgozat.) Pozsony, 49–51., 64–66. p.
- Meyerová, I. – Gara, K. – Schilderová I. 1981. *Hotely a reštaurácie. Slovensko-rusko-nemecko-anglicko-francúzsko-madžarský slovník*. Bratislava, Alfa.
- Misad Katalin 1998. A magyar nyelv használata a hivatalos érintkezésben. In: Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a magyar–szlovák kétnyelvűségről*. Pozsony, Kalligram, 43–68. p.
- Paulík, Jozef 1969. *Maďarsko-slovenský archeologický slovník. Magyar–szlovák régészeti szótár*. Bratislava, Rektorát UK.
- Pusztai István 1982. Szaknyelvművelésünk időszerű kérdései. *Magyar Nyelv*, LXVIII. évf. 1. sz. 67–76. p.
- Ruman, Ján (összeáll.) 1966. *Maďarsko-slovenský odborný osvetový slovník. Magyar–szlovák népművelési szakszótár*. Bratislava, Osvetový ústav.
- Schmidt, Wilhelm 1969. Charakter und gesellschaftlich Bedeutung der Fachsprache. *Sprachpflege*, XVIII. évf. 12. sz.
- Slávik, Michal 1927. *Maďarsko-slovenská právnická terminológia. Magyar–szlovák jogi műszótár*. Pozsony-Bratislava, Comenius Irodalmi Intézet–Literárny ústav.
- Szabadi József: *Terminológiai szótár. Segédkönyv a csehszlovákiai általános műveltséget nyújtó magyar tannyelvű tizenkét éves iskolák 10–12. évfolyama számára*. Bratislava, SPN.
- Szabó Mihály Gizella 2002. A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyarra fordításának kérdései. In: Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a szlovák–magyar kétnyelvűségről*. Pozsony, Kalligram, 169–200. p.
- Szokolszky Bertalan 1923. *Anyakönyvvezetők szótára. Magyar–szlovák–német–latin szótár*. Kassa, Szent Erzsébet Nyomda.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. *A nyelvi norma*. Budapest, Akadémiai Kiadó. /Nyelvtudományi Értekezések, 144./
- Varga, J. – Muchyová, M. – Lesyková, E. – Mihaleje, M. 1980. *Slovensko-madžarsko-český textilný slovník*. Bratislava, Alfa.
- Viest, Ivan (összeáll.) 1919. *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník*. Turčiansky Svätý Martin, Kníhtlačiarisky účastinársky spolok.
- Zeman László 1978. A tudományos nyelvhasználat. *Magyar Nyelv*, LXXIV. 3. sz. 316–333. p.
- (N. N.) 1984. *Bányászati értelmező szótár*. Bratislava–Budapest, Banské projekty–Központi Bányászati Fejlesztési Intézet.
- (N. N.) 1982. *Slovensko-madžarský, maďarsko-slovenský odborný slovník z urbanizmu a prístorovej ekonomiky*. Nitra, Výskumný ústav oblastného plánovania.

A példaanyag forrásai:

Hypernova, kétnyelvű termékatalógus 2003–2004-es (kéthetente megjelenő) számai
Robi ABC, kétnyelvű szórólapp 2003–2004-es (havonta megjelenő) számai

KATALIN MISAD

SEMANTIC AND PRAGMATIC CONTEXT OF HUNGARIAN TERMINOLOGICAL LANGUAGE PLANNING IN SLOVAKIA

The study deals with semantic and pragmatic aspects of Hungarian terminological language planning in Slovakia. The first part of the contribution is dedicated to a specific area of food processing terminologies in Slovak and in Hungarian, their confrontation and mutual interrelation. The study does not confine itself within mere characterization of separate denominations; it also examines their semantic properties and their grammatical structures. In the second part of the study, the author offers an overview of Slovak-Hungarian and Hungarian-Slovak special dictionaries and reports published, while also presenting descriptions of their specific features from the viewpoint of lexicography.